

ЛАНДШАФТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН ТА МЕЛІОРАЦІЇ

Чорнописький Я. М., Таранова Н. Б.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира

Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

slavazzborova@gmail.com; tnb2010@tnpu.edu.ua

Українське Полісся є одним із найбільш своєрідних фізико-географічних регіонів Європи, що характеризується значною заболоченістю, високим рівнем ґрунтових вод та специфічними гідрологічними умовами. Формування його природних комплексів відбувалося під впливом геолого-геоморфологічних, кліматичних і гідрологічних чинників, однак упродовж XX століття вирішального значення набули антропогенні процеси, насамперед широкомасштабна гідротехнічна меліорація [2].

Інтенсивне освоєння регіону супроводжувалося етапами активізації меліоративних робіт (рис. 1), кожен з яких мав різний ступінь впливу на ландшафтну структуру. Найбільш масштабні осушувальні заходи, які проводилися у 1960-1980-х роках, спричинили докорінну перебудову природного середовища Полісся. Було трансформовано гідрологічний режим території, змінено структуру ґрунтового покриву та порушено природні зв'язки між компонентами ландшафту. Зниження рівня ґрунтових вод у середньому на 0,8-1,0 м призвело до втрати болотами їхньої водоаккумулятивної функції [3].

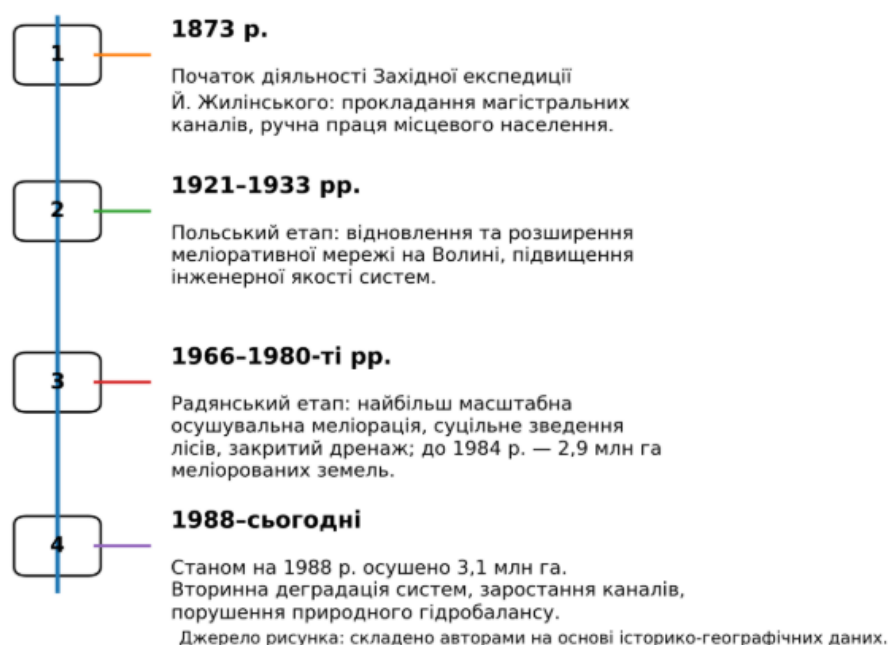

Рис. 1. Етапи меліорації Українського Полісся (складено авторами на основі історико-географічних даних)

Особливо значущими є зміни гідрологічного режиму. У результаті меліорації понад 50% малих річок було включено до регульованих систем, що спричинило деформацію їх природного стоку. Тривалий час спостерігався перерозподіл річного стоку: до 56-84% припадало на весняний період [4]. Однак, в останні десятиліття, під впливом кліматичних змін, цей тренд трансформується: через часті зимові відлиги межі весняного водопілля розмиваються, а частка зимового стоку зростає.

Паралельно з антропогенними чинниками значний вплив на трансформацію ландшафтів чинять сучасні кліматичні зміни. Для Полісся характерне підвищення середньорічної температури повітря, зміна режиму опадів та зростання частоти екстремальних погодних явищ [5]. Посилення процесів аридизації в поєднанні з осушенням торфовищ призводить до деградації природних комплексів, спрацювання торфу та підвищення пожежної небезпеки (пірогенної трансформації) [6].

Важливою особливістю сучасного етапу є синергетичний вплив кліматичних змін і меліорації. Осушення боліт сприяє інтенсивній мінералізації торфу, що супроводжується вивільненням значних обсягів вуглецю. Це посилює парниковий ефект і сприяє подальшому потеплінню.

Значні зміни зазнав і ґрунтовий покрив. Внаслідок осушення торфових масивів активізувалися процеси дефляції, вторинного підкислення та водної ерозії. Не менш важливими є біотичні наслідки: зниження біорізноманіття та зникнення гідрофільних видів [4].

Таким чином, сучасний стан ландшафтів Українського Полісся характеризується високим рівнем антропогенної трансформації та екологічної нестабільності. Перспективними напрямками є відновлення гідрологічного режиму боліт (повторне зволоження), впровадження екологічно обґрунтованого землекористування та інтеграція кліматичних аспектів у регіональне планування.

Список використаних джерел:

1. Climate Change 2023: Synthesis Report / Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Geneva : IPCC, 2023.
2. Клімат України: сучасні зміни / Український гідрометеорологічний центр. Київ, 2020.
3. Climate change impacts in Europe / European Environment Agency. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022.
4. State of the Global Climate 2023 / World Meteorological Organization (WMO). Geneva : WMO, 2024.
5. Climate Risk Profile: Ukraine / World Bank. Washington, DC : World Bank Group, 2021.
6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Київ, 2023. 514 с. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Natsdopovid-2021-n.pdf>